

PEŞƏ TƏHSİLİ SİSTEMİNDƏ BAZA PEŞƏ HAZIRLIĞININ İNFOKOMMUNİKATİV KOMPETENSİYALARIN FORMALAŞDIRILMASININ PRİNSİPLƏRİ, METODİK TƏMİNATI VƏ TEXNİKİ-TEXNOLOJİ MƏZMUNU

Həsən Bayramov,

*Bakı Dövlət Universitetinin Pedaqogika kafedrasının professoru,
pedaqoji elmlər doktoru*

e-mail: bayramov.hasan@mail.ru

UOT: 37

Xülasə. *Məqalədə peşə təhsili sistemində peşə hazırlığının təkmilləşdirilməsində innovativ yönümdə kompetentliliyin səviyyəsinin yüksəldilməsi üzrə kompetent yanaşma metodunun tətbiqinin əsas istiqamətləri, həmçinin infokommunikativ kompetensiyaların formalaşdırılmasında həyata keçirilən baza peşə hazırlığının təşkili prinsipləri, texniki-texnoloji məzmunu nəzərdən keçirilir.*

Açar sözlər: *kompetensiyalılığın formalaşdırılması, kvalimetrik yanaşma, kompetent-kontekst metod.*

Key words: *formation of competence, qualimetric approach, competent-context method.*

Ключевые слова: *формирование компетенции, квалиметрический подход, компонентно-контекстный метод.*

Peşə təhsili sistemində təhsilin keyfiyyətinin idarə olunmasında innovativ yanaşmanın mühüm istiqaməti peşə kompetentliliyinin səviyyəsinin yüksəldilməsi ilə bağlıdır. Öz növbəsində peşə kompetentliyinin səviyyəsinin yüksəldilməsində innovativ yanaşmalar aşağıdakı istiqamətlər üzrə realizə olunur:

- yeni təhsil standartlarının hazırlanması və tətbiqi;
- tədris prosesində informasiyanın hazırlanması və tətbiqi;
- informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi;
- ixtisaslaşmanın təkmilləşdirilməsi.

Peşə təhsili sistemində peşə kompetentliyinin keyfiyyətinin yüksəldilməsində və kompetent yanaşmanın tətbiqində aşağıdakı vasitələrdən istifadə olunur:

- peşə təhsili sistemində metodiki işlərin layihələndirilməsində kompetent yanaşmanın tətbiqi;
- peşə təhsili sistemində metodiki işlərin nəticələrinin qiymətləndirilməsində kompetent yanaşmanın tətbiqi;
- peşə təhsili sistemində peşə kvalifikasiyasının yüksəldilməsi əsasında bu sahədə çalışan pedaqoqların fasiləsiz peşə hazırlığının təmin edilməsi;
- peşə təhsili sistemində çalışan pedaqoqların peşə kvalifikasiyasının yüksəldilməsində elmi-metodiki işlərin həyata keçirilməsi;
- peşə təhsili sistemində çalışan pedaqoqların peşə kvalifikasiyasının səviyyəsinin yüksəldilməsini təmin edən müvafiq metodik-təşkilati işin təşkili;
- peşə təhsili sistemində çalışan pedaqoqların peşə kvalifikasiyasının fasiləsiz inkişafını təmin

edən motivasiyaların formalaşdırılması.

Burada, peşə təhsili sistemində problem qrupların yaradılması, elmi-metodiki seminarların təşkili, müxtəlif təyinatlı portfolioların işlənilməsi və tətbiqi, bütövlükdə isə peşə təhsili sahəsində çalışan pedaqoqların elmi-tədqiqat işlərinə cəlb olunması nəzərdə tutulur. Həmçinin bu sahədə çalışan pedaqoqların peşə kvalifikasiyasının səviyyəsinin yüksəldilməsi üzrə müvafiq motivasiyaların formalaşmasında başlıca məqam, innovativ pedaqoji fəaliyyətin individual imkanlara uyğun olması şərti ilə əlaqədardır. Məşhur psixoloq B.P.Mandel bu barədə yazır: “Təlimdə şəxsiyyətyönlümlü yanaşmanın əsasında hər bir tələbənin fərdiliyi, özünü dəyərləndirilməsi durmaqdadır, onun inkişafı kollektiv subyektiv olmaqla deyil, təkrarolunmaz subyektiv təcrübəyə malik olmasıdır” [8, 149].

Özü-özlüyündə peşə təhsili sahəsində çalışan pedaqoqların peşə kvalifikasiyasının yüksəldilməsində kompetent yanaşmanın metodiki təminatı ənənəvi pedaqoji paradigmadan fərqli innovativ pedaqoji paradigmanın realizasiyasında istifadə olunan pedaqoji-psixoloji metod və üsulların tətbiqini nəzərdə tutur. Hazırda peşə təhsili sahəsində çalışan pedaqoqların peşə hazırlığında ənənəvi biliklərə yiyələnmə metodikasından kompetensiyaların aşılması metodikasına keçidin müqayisəli təhlili həyata keçirilir. Deyilənləri ümumiləşdirib göstərmək olar ki, bütövlükdə peşə təhsili sistemində çalışan pedaqoqların peşə kvalifikasiyasının səviyyəsinin yüksəldilməsində kompetent yanaşmanın tətbiqinin metodiki təminatı aşağıdakı səviyələrdə reallaşdırılır:

Təşkilati səviyyə. Bu səviyyə, peşə təhsili sahəsində çalışan pedaqoqların peşə kvalifikasiyasının yüksəldilməsində müvafiq bölmələrin yaradılmasını, normativ sənədlərin hazırlanması və tətbiqini özündə ehtiva edir.

Əməli səviyyə. Bu halda peşə təhsili sahəsində çalışan pedaqoqların peşə kvalifikasiyasının yüksəldilməsində komponent yanaşma üzrə əməli fəaliyyətin konkret istiqamətlərinin realizasiyası nəzərdə tutulur.

Texnoloji səviyyə. Burada, peşə təhsili sahəsində çalışan pedaqoqların kvalifikasiya səviyyəsinin yüksəldilməsində kompetent yanaşma metodunun tətbiqində istifadə olunan texnoloji

vasitələri özündə ehtiva edir.

Kadr səviyyəsi. Baxılan səviyyə peşə təhsili sahəsində çalışan pedaqoqların kvalifikasiya səviyyəsinin yüksəldilməsində kompetent yanaşma metodunun tətbiqində iştirak edən mütəxəssislərin kompetentliyinin təminatını nəzərdə tutur.

Peşə təhsili sistemində çalışan pedaqoqların peşə hazırlığında kompetentliyin inkişafında kompetent yanaşmanın tətbiqinin metodiki təminatı aşağıdakı prinsiplərə istinad edir:

- *təşkilati formaların dəyişkənliyi (variantivlik);*
- *kompetentliyin pedaqoji-psixoloji əsaslandırılması;*
- *kompetentliyin əsaslandırılmasının info-kommunikativ təminatı;*
- *peşə hazırlığının vasitəsizliyi;*
- *kompetentliyin pedaqoji-psixoloji əsaslandırılmasında elmi-nəzəri və təcrübi yanaşmanın sintetik tətbiqi;*
- *peşə təhsili sahəsində çalışan pedaqoqların kompetentlik səviyyəsinin yüksəldilməsində kollegial idarəetmənin tətbiqi [9, 2-6].*

Elmi-pedaqoji ədəbiyyatda peşə təhsili sistemində kompetent yanaşmanın tətbiqində, pedaqoqların baxılan prinsiplər əsasında kompetentlik səviyyəsinin yüksəldilməsində baza kompetensiyaların tərkibi aşağıdakı qaydada müəyyənləşdirilir:

- *sosial-psixoloji kompetensiyalar;*
- *kommunikativlik kompetensiyaları;*
- *psixopedaqoji kompetensiyalar;*
- *metodoloji kompetensiyalar;*
- *ixtisas yönümlü kompetensiyalar;*
- *peşə vərdislərinin realizasiyası imkanları;*
- *pedaqoji-innovativ kompetensiyalar.*

Peşə təhsili sistemində çalışan pedaqoqların peşə kvalifikasiyasının inkişafında tətbiq olunan baza kompetensiyalarının məzmununu və metodiki təyinatını ayrı-ayrılıqda nəzərdən keçirək.

1. Kommunikativ baza kompetensiyalarının məzmununu aşağıdakı tərkib hissələrini özündə ehtiva edir:

- *pedaqoji prosesin təşkili səviyyəsi;*
- *pedaqoji prosesdə pedaqoji ünsiyyətin səviyyəsi;*
- *pedaqoji prosesdə kommunikativ mədəniyyətin səviyyəsi;*
- *pedaqoji prosesdə nitq mədəniyyətinin səviyyəsi.*

Müvafiq olaraq peşə təhsili sistemində kommunikativ baza kompetensiyalarının formalaşdırılmasında aparılan metodiki iş aşağıdakı istiqamətlər üzrə reallaşdırılır:

- *peşə təhsili sistemində çalışan pedaqoqun pedaqoji üslubunun formalaşması;*
- *peşə təhsili sistemində çalışan pedaqoqun yaradıcı pedaqoji qrupların işində aktiv iştirakı;*
- *peşə təhsili sistemində çalışan pedaqoqun pedaqoji ictimaiyyətin kütləvi tədbirlərində aktiv iştirakı;*
- *peşə təhsili sistemində çalışan pedaqoqun infokommunikativ vasitələrdən (fərdi kompüter, internet, multimedia qurğuları, elektron lövhələr və s.) istifadəsi üzrə bacarıq və vərdislərinin təkmilləşməsi;*
- *peşə təhsili sistemində çalışan pedaqoqun xarici dillər üzrə hazırlığının təkmilləşməsi;*
- *peşə təhsili sistemində çalışan pedaqoqun təlim-tərbiyə prosesində fəaliyyətində tolerantlığın təkmilləşməsi.*

2. Psixoloji-pedaqoji baza kompetensiyalarının məzmununu aşağıdakı tərkib hissələrini özündə ehtiva edir:

- *psixoloji-pedaqoji fəaliyyətin obyektı haqqında bilik və təsəvvürlərə malik olmaq;*
- *psixoloji-pedaqoji fəaliyyətin obyektı haqqında əldə edilən bilik və təsəvvürlərin pedaqoji praktikada tətbiqi.*

Müvafiq olaraq peşə təhsili sistemində psixoloji-pedaqoji baza kompetensiyalarının formalaşdırılmasında aparılan metodiki iş aşağıdakı istiqamətlər üzrə reallaşdırılır:

- *psixoloji seminarlarda iştirakı zamanı psixoloq ilə intensiv fikir və təcrübə mübadiləsinin və pedaqoji-psixoloji diaqnostikanın aparılması;*
- *psixoloji ədəbiyyatların mütaliəsinə xüsusi fikir verməklə psixologiya üzrə əlavə hazırlıq kurslarının təşkili zamanı pedaqoji fəaliyyətdə psixoloji metodların tətbiqi.*

3. Metodiki baza kompetensiyalarının məzmununu aşağıdakı tərkib hissələrini özündə ehtiva edir:

- *innovativ pedaqoji texnologiyalara, onların tətbiqi bacarıqlarına, eləcə də didaktikanın prinsip və qanunlarına yiyələnmək nəzərdə tutulur;*
- *bu zaman tədris prosesinin məqsədyönlülüynün müəyyən edilməsi və tədris prosesinin təşkili bacarıqlarına yiyələnmək təmin edilir.*

Müvafiq olaraq peşə təhsili sistemində metodiki baza kompetensiyalarının formalaşdırılmasında aparılan metodiki iş aşağıdakı istiqamətlər üzrə reallaşdırılır:

- *tədris-metodiki plan və proqramların hazırlanması və tətbiqi;*
- *metodiki tövsiyələrin hazırlanması və tətbiqi;*
- *didaktiv materialların hazırlanması və tətbiqi;*
- *ölçü-nəzarət materiallarının hazırlanması və tətbiqi;*
- *açıq dərslərin hazırlanması və keçirilməsində kompetensiyaların inkişafı üzrə pedaqoji texnologiyaların tətbiqi;*
- *tərbiyəvi söhbətlərin keçirilməsində kompetensiyaların inkişafı üzrə pedaqoji texnologiyaların tətbiqi;*
- *metodiki ədəbiyyatın öyrənilməsi;*
- *qabaqcıl pedaqoji təcrübənin öyrənilməsi;*
- *məxsusi pedaqoji təcrübənin təhlili və müvafiq didaktik nəticələrinin əldə edilməsi;*
- *pedaqoji şurada məxsusi pedaqoji təcrübənin nəticələrinə dair çıxışı;*
- *kafedra iclaslarında xüsusi pedaqoji təcrübənin nəticələrinə dair çıxışı;*
- *dəyirmi masa müzakirələrində xüsusi pedaqoji fəaliyyətin nəticələrinə dair çıxışı;*
- *dövlət tədbirlərində xüsusi pedaqoji təcrübənin nəticələrinə dair çıxışı.*

4. Fənyönlü baza peşə kompetensiyalarının məzmununun formalaşdırılması aşağıdakı istiqamətləri özündə ehtiva edir:

- *təhsilin məzmununun əxz edilməsi;*
- *təhsilin məzmununun aktuallaşdırılması;*
- *təhsilin məzmununun elmi-nəzəri təhlili.*

Müvafiq olaraq fənyönlü baza peşə kompetensiyalarının formalaşdırılması üzrə metodiki iş aşağıdakı istiqamətlər üzrə reallaşdırılır.

- *fənn üzrə elmi-nəzəri ədəbiyyatın öyrənilməsi;*
- *fənn üzrə peşə kvalifikasiyasının artırılması və kurslarında iştirakı;*
- *kafedra iclasında fənn üzrə çıxışı;*
- *fənn üzrə təşkil olunmuş metodik qurumların işində iştirakı.*

5. Elmi-tədqiqatyönlü baza kompetensiyalarının məzmununu aşağıdakı tərkib hissələrini özündə ehtiva edir:

- *tədqiqat fəaliyyəti bacarığı;*
- *pedaqoji eksperimentin təşkili bacarığı;*
- *pedaqoji ölçülərin keçirilməsi bacarığı;*

– *pedaqoji fəaliyyətin elmi-metodiki təhlilinin aparılması bacarığı.*

Müvafiq olaraq elmi-tədqiqat yönümlü kompetensiyaların formalaşdırılması üzrə aparılan metodiki iş aşağıdakı istiqamətlər üzrə reallaşdırılır:

– *pedaqojiyönümlü təcrübi-eksperiment işlərdə iştirakı;*

– *tədris prosesində analitik-diaqnostik fəaliyyətin həyata keçirilməsi;*

– *pedaqoji fəaliyyətə dair elmi məqalələrin hazırlanması;*

– *pedaqoji fəaliyyətə dair elmi-metodik konfranslarda iştirakı;*

– *pedaqoji fəaliyyətə dair hazırlanan dissertasiya işlərinə rəhbərlik edilməsi.*

“Metodiki iş çərçivəsində realizə olunan innovativ yanaşma, ilk növbədə, yeni təşkilati formaların kompetentyönümlü metodiki işin axtarışında və tətbiqində öz əksini tapmışdır ki, bu da pedaqoji yaradıcılığın əhəmiyyətli dərəcədə inkişafına, müəllimlərin innovativ aktivliyinə, bütövlükdə isə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə gətirib çıxarır” [11, 54].

Yuxarıda verilmiş şərhə əsaslanaraq, peşə təhsili sistemində çalışan pedaqoqların baxılan prinsiplər əsasında kompetentlik səviyyəsinin yüksəldilməsinə dair peşə təhsili sistemində infokommunikativ kompetensiyaların formalaşdırılmasında həyata keçirilən baza peşə hazırlığının təşkili prinsipləri, texniki-texnoloji məzmununu nəzərdən keçirək.

Qeyd etmək lazımdır ki, özü-özlüyündə peşə hazırlığı sistemində infokommunikativ kompetensiyaların formalaşdırılması aşağıdakı səviyələr üzrə həyata keçirilir:

– *peşə təhsili müəssisələrində öyrəncilərin infokommunikativ kompetensiyaların formalaşdırılması üzrə həyata keçirilən baza peşə hazırlığı;*

– *peşə təhsili müəssisələrində çalışan pedaqoqların infokommunikativ kompetensiyaların formalaşdırılması üzrə həyata keçirilən ali peşə hazırlığı;*

– *peşə təhsili müəssisələrində çalışan pedaqoqların infokommunikativ kompetensiyaların formalaşdırılması üzrə həyata keçirilən ixtisasartırma hazırlığı.*

Öncə peşə təhsili müəssisələrində öyrəncilərin infokommunikativ kompetensiyaların formalaşdırılması üzrə aparılan baza peşə hazırlığının

təşkili qaydaları, məzmunu və prinsiplərini nəzərdən keçirək.

Peşə təhsili müəssisələrində həyata keçirilən baza peşə hazırlığının tədris-təlim normaları təsdiq olunmuş normativ sənədlərlə müəyyənləşdirilir. Baxılan istiqamətlərdə tədrisin ixtisas-yönümünə, formalarına, tədris proqramlarının məzmununa və tədris olunma müddətinə, yekun attestasiya aktlarının keçirilməsinə dair normativ sənədlər hazırlanmaqla, peşə təhsili müəssisələri tərəfindən təsdiq olunur. Peşə təhsili müəssisələrində aparılan baza peşə hazırlığı aşağıdakı ixtisas-yönümləri üzrə həyata keçirilir:

– *hesablama texnikası, şəbəkə və sistemlərin texniki və proqram təminatı;*

– *avtomatlaşdırılmış informasiya emalı və sahələri üzrə idarəetmə sistemləri;*

– *informasiya texnologiyalarının mühafizəsi;*

– *kompyuter-riyaziyyatı.*

Peşə təhsili müəssisələrində aparılan baza peşə hazırlığı, yuxarıda göstərilən ixtisas-yönümləri üzrə modul-tədris proqramları ilə yanaşı, dil və əlaqədar tətbiq sahələri üzrə modul tədris proqramları əsasında həyata keçirilir.

Nəticə. Deyilənləri yekunlaşdırıb göstərmək olar ki, peşə təhsili müəssisələrində İKT-nin mənimlənməsi və tətbiqi üzrə həyata keçirilən baza peşə hazırlığı, texniki və proqram vasitələri haqqında ümumi biliklərə yiyələnməsini və bu vasitələrin müvafiq tətbiqi qaydalarının öyrənilməsini nəzərdə tutur. A.R.Buniyatov müasir təhsil sistemində peşə kvalifikasiyalarının inkişafında İKT-nin rolunu xarakterizə edərək göstərirdi ki, özü-özlüyündə “Təhsilin informatlaşması bütövlükdə cəmiyyət üzvlərinin qlobal informasiya çalışmaları üçün müvafiq peşə kvalifikasiyası əldə etməsinə imkan verir [1, 14].

Peşə təhsili müəssisələrində aparılan baza peşə hazırlığının ixtisas-yönümü aşağıdakı istiqamətlər üzrə müəyyənləşdirilir:

– *informatikanın əsasları və proqramlaşdırma;*

– *İKT-ləri üzrə tətbiqi proqram paketlərinin öyrənilməsi;*

– *İKT-ləri üzrə tətbiqi proqramlar paketinin tətbiq sahələri ilə əlaqədar baza biliklərinin öyrənilməsi.*

Peşə təhsili müəssisələrində həyata keçirilən baza peşə hazırlığı aşağıdakı tədris proqram mo-

dulları üzrə aparılır:

– *informatikanın əsasları və proqramlaşdırma üzrə baza tədris proqram modulu;*

– *İKT-nin tətbiqi proqramlar paketi üzrə baza tədris proqram modulu;*

– *İKT-nin tətbiqi proqramlar paketinin tətbiqi üzrə tədris proqram modulları;*

– *İKT-nin tətbiqi sahələri üzrə köməkçi tədris proqram modulları.*

Peşə təhsili müəssisələrində baza peşə hazırlığı bütöv tədris proqramı ümumi tədris planından, ayrı-ayrı modul-tədris proqramları üzrə tədris planlarından, ayrı-ayrı fənlər üzrə proqramlardan ibarətdir və onun tərkib hissələri müvafiq qaydada verifikasiya olunur. Peşə təhsili müəssisələrində İKT-nin sahəsində aparılan baza peşə hazırlığı, müvafiq baza peşə kvalifikasiyası xarakteristikaları əsasında həyata keçirilir. Peşə təhsili müəssisələrində baza peşə dərəcəsi üzrə aparılan mütəxəssis hazırlığının peşə kvalifikasiya təcrübəsi aşağıdakı cəhətləri özündə ehtiva edir:

– *peşə dərəcəsinə dair tələblər;*

– *ixtisasın peşə təyinatı və mütəxəssisin peşə fəaliyyətinin şərtləri;*

– *peşə hazırlığının məzmunu və peşə hazırlığına olan tələblər.*

ƏDƏBİYYAT

1. Buniyatov A.R. Virtual təlim sistemləri (rus dilində). Bakı, 2012, 249 səh.
2. Бордовский Г.А., Нестеров А.А., Трапцын С.Ю. Управление качеством образовательного процесса: монография. СПб., Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2001, 305 с.
3. Булынский Н.Н. Теория и практика управления качеством образования в профессиональных училищах: дис. д-ра пед. наук. Челябинск: Челяб. Гос. Ун-т. 1997, 169 с.
4. Жиров А.И., Мосин В.С., Соломин В.П. Создание, формирование и функционирование образовательных систем: монография. СПб., 1999, 341 с.
5. Кузьмина Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения. М., Высшая школа, 1990.
6. Львов Л.В. Компетентностно-контекстная система подготовки специалистов с оперативным характером профессиональной деятельности: монография. М., Изд-во СГУ,

2009, 361 с.

7. Львов Л.В. Технология формирования учебно-профессиональной компетентности (концепт): монография. Челябинск: ЧГАУ; ЮУНОЦ РАО, 2007, 296 с.

8. Мандель Б.Р. Педагогика и психология. М., 2014, 185 с.

9. Немов Н.В. Управление методической работой в школе. М., 1999, 349 с.

10. Субетто А.И. Квалитология образования. СПб., М., Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. 2000.

11. Степанов С.В. Журнал «Инновации в образовании». «Инновации в моделировании методической службы школы на основе компетентностного подхода». 2010, №5, 257 с.

H.Bayramov

Principles, methodological support and technical-technological content of the formation of info-communicative competencies of basic vocational training in the system of vocational education

Abstract

The article considers the main directions of the application of the competent approach to enhance the level of competence in the innovative direction in improving vocational training in the vocational education system, as well as the principles of organization of basic vocational training in the formation of info-communicative competencies, technical and technological content.

Г.Байрамов

Принципы, методологические гарантии и технологическое содержание базового профессионального обучения в системе профессионального образования

Аннотация

В статье рассматриваются основные направления применения метода комплексного подхода к повышению уровня гибкости в инновационном направлении в улучшении профессионального обучения в системе профессионального образования, а также принципы организации базового профессионального обучения при формировании информативных компетенций и технико-технологического содержания.